

TÉMA ČÍSLA

Registrace sexuálních delikventů – nástroj k ochraně společnosti nebo slepá ulička?

Úvod

Sexuální delikty násilného charakteru patří k nejzávažnějším činům proti lidské důstojnosti a jejich následky bývají pro oběti obvykle těžké a dlouhodobé, ne-li přímo fatální. Spolehlivé a výzkumem podložené informace o mechanismech, vedoucích pachatele ke spáchání sexuální agrese, o jeho osobnostních a motivačních charakteristikách, jakož i o účinnosti dostupných opatření vůči takovým pachatelům, mají zásadní význam pro výběr a realizaci vhodného přístupu k násilným sexuálním delikventům a zacházení s nimi. Pouze účinné intervence ve formě trestu, léčby, resocializačního programu, dohledových a omezujících opatření apod. mohou vést k omezení rizika recidivy sexuálního násilí.

Škála prostředků, využívaných v různých zemích za účelem ochrany společnosti před pachateli sexuální kriminality, je poměrně široká. Kromě tradičních nástrojů trestního práva, jako jsou tresty a nucená léčba (Blatníková & Zeman, 2013), do ní patří i řada dalších opatření, jako jsou soudní zákazy omezující pachatele v navštěvování určitých míst (*restraining orders*, *restriction orders*) nebo elektronické sledování pachatelů propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody či stíhaných na svobodě. I v České republice lze čas od času zaznamenat volání po zavedení zvláštního registru sexuálních delikventů, z něhož by veřejnost získávala informace o místě pobytu a další údaje o odsouzených pachatelích sexuálních trestných činů.¹ Mezi argumenty zastánců tohoto opatření někdy patří, že se jedná o nástroj v zahraničí používaný a při ochraně společnosti před sexuál-

ními delikventy úspěšný. V tomto článku se pokusíme přiblížit výsledky vědeckých studií, které se jeho účinností zabývaly, a popsat jeho skutečnou podobu v některých zemích, kde existuje.²

Registrace pachatelů sexuálních deliktů představuje systém, který má umožnit úřadům sledovat pobyt a aktivity sexuálních delikventů, včetně těch, kteří již vykonali své tresty. Tento systém nezahrnuje vždy pouze samotnou existenci databáze sexuálních delikventů, ale v některých zemích je spojen se zpřístupňováním některých informací z databáze veřejnosti či vybraným osobám (*community notification*), případně s povinností sexuálních delikventů hlásit do registru příslušné údaje a jejich změny. Z tohoto pohledu není zcela přesné hovořit o „registrech sexuálních delikventů“³, ale spíše o „systému registrace a monitoringu sexuálních delikventů“, který kromě registru samého zahrnuje i další výše uvedené prvky.

Důsledky registrace pro reintegraci pachatelů

Stále více výzkumných poznatků naznačuje, že systém registrace a monitoringu sexuálních delikventů vede místo reintegrace k jejich ostrakizaci a pronásledování, vyvolává či posiluje v nich pocity hanby, beznaděje, stresu a odcizení. Přispívá také ke vzniku některých překážek reintegrace, jako jsou bezdomovectví, nezaměstnanost a ztráta sociální podpory, včetně narušení dosavadních rodinných, přátelských apod. vztahů (Levenson, D'Amora, & Hern, 2007). Bylo zjištěno, že pachatelé sexuálních deliktů mají po propuštění z vězení problémy najít si bydlení, nalézt a udržet si zaměstnání a hlavně mají obtíže v dosažení určitého „sociální ukotvení či přijetí“ od okolí, které si je vědomo jejich kriminální historie (Zevitz, 2006). Jsou svým okolím stále vnímáni jako hrozba a to vede k jejich odmítnutí. Nezdařená reintegrace může přispívat k recidivě, přičemž nový sexuální delikt může být závažnější než předchozí útok, jenž vedl k registraci pachatele (Palermo, 2012).⁴

1 V ČR se v této souvislosti zpravidla hovoří o pachatelích trestných činů znásilnění, sexuálního nátlaku či pohlavního zneužití, ovšem v zemích, kde systém registrace sexuálních delikventů existuje, zahrnuje pachatele širšího okruhu trestných činů, zejména pokud jde o delikty vůči dětem, přičemž tento okruh se v průběhu vývoje uvedených systémů spíše rozšiřuje.

2 V článku jsou využity poznatky z výzkumu „Násilná sexuální kriminalita v ČR se zaměřením na její aktuální formy, na zvyšování účinnosti odhalování a postihu jejích pachatelů a na možnosti ochrany společnosti před sexuálně motivovaným násilím“, podpořeného z prostředků Programu bezpečnostního výzkumu ČR v letech 2010 až 2015 (č. VG20122014084, poskytovatelem je Ministerstvo vnitra ČR).

3 Ostatně různé databáze pachatelů (nejen) sexuální kriminality, používané zejména policejními orgány pro účely vyšetřování trestných činů, jsou v současnosti zcela běžné.

4 Otázkou zůstává, jestli „pocit hanby a studu“, který by měl provázet sociální akt nahlášení se úřadům jako pachatel sexuálně motivované trestné činnosti, může mít na potenciálně recidivující sexuální delikventy zastrašující účinek, nebo (a do jaké míry) je naopak „pocit studu“ stimulem pro zvýšení hostilního puzení (*drive*) pro jejich násilně kriminální chování.

Mezi argumenty pro zavedení registrace a informování veřejnosti patří, že tato povinnost může někdy fungovat jako určitá hrozba, která může u pachatele sexuálního deliktu působit jako motiv pro rozhodnutí podrobit se speciálnímu programu, a to nejen ve smyslu léčení u parafilních delikventů, ale například i programu na zvládání zlosti apod. Na druhou stranu může mít zveřejnění informací o pachateli negativní důsledky pro něj i komunitu, v níž žije. Kupříkladu sousedé se mohou z důvodu vyvolaných obav o bezpečnost dopouštět nepřátelského či přímo kriminálního jednání vůči pachateli a jeho rodině (Farkas & Miller, 2007). Samotní pachatelé, kteří si ve skutečnosti svůj trest již odpýkali, se tak mohou stát hostilními, našťvanými osobami a tím se zvětší jejich potenciální nebezpečnost v budoucnu.

Předpokládá se, že čím více pozitivních sociálních kontaktů a sousedských vazeb si propuštěný pachatel vytvoří, tím se zvyšuje jeho šance na úspěšnou reintegraci, byť to platí především pro podskupinu těch spíše méně rizikových osob. Přijetí a akceptování společností může být pachatelem vnímáno jako určitá forma sociální podpory. Vzhledem k přetrvávajícím nepřesným a někdy i zcela mylným představám veřejnosti o sexuální kriminalitě je však malá pravděpodobnost, že se lidé žijící v okolí budou snažit, aby se propuštěný sexuální delikvent (o jehož minulosti vědí) stal součástí jejich života.

Vliv registrace na snižování recidivy a kontrolu pachatelů

Mezi důvody pro zavedení registrace sexuálních delikventů patří snaha snížit počet sexuálních deliktů, jež ovšem vychází z mylné představy o vysoké pravděpodobnosti recidivy těchto pachatelů. Preventivní moment je spatřován v úsilí o předcházení recidivě sexuálních deliktů, „... aby byli lidé ostražití, aby měli povědomí o přítomnosti daného propuštěného sex pachatele v jejich sousedství/komunitě a aby tak byli schopni sami se chránit ...“ (Palermo, 2012, str. 3).

Studie, zkoumající kriminální recidivu registrovaných sexuálních delikventů, vykazují různé výsledky. Většina zatím došla k závěru, že registrace nemá na speciální, druhovou ani obecnou recidivu registrovaných pachatelů významný vliv, ačkoliv se objevily i studie, jež zjistily, že toto opatření přispívá ke snížení recidivy, nebo že naopak recidivu spíše zvyšuje (Whitting, Day, & Powell, 2014). Například kvantitativní analýza Lasher a McGratha (2012), která se zaměřila na posouzení dopadu povinnosti informovat veřejnost o konkrétních pachatelích sexuálních trestných činů na jejich reintegraci, dokazuje, že tato povinnost

má velmi malý pozitivní účinek na kriminální recidivu. Také další jejich studie tato zjištění potvrzují (Lasher & McGrath, 2008) a například Prescott a Rockoff (2008) uvádějí, že uvedená opatření kriminální recidivu dokonce zvyšují.

Jiné studie prokázaly, že i když registrace na recidivu významný vliv nemá, výrazně zkracuje „dobu selhání“, po níž je pachatel znovu zadržen, odsouzen či uvězněn (Freeman, 2012). Nejednoznačné a nedostatečně průkazné jsou též výsledky výzkumů, zabývajících se odstrašujícím účinkem systému registrace na veřejnost (Whitting, Day, & Powell, 2014).

Pokud jde o dopady v oblasti kontroly registrovaných sexuálních delikventů, koncept registrace a monitoringu vychází z předpokladu, že z tohoto systému lze získávat informace, využitelné pro účely řízení rizik spojených s takovými pachateli a pro vyšetřování sexuálních trestných činů. Předpokládá se, že systém může zvýšit účinnost dohledu u pachatelů, někdy může odradit některé typy pachatelů od dalších projevů násilí, a zvýšit počty případů, kdy je pachatel dopaden. Dosavadní studie ovšem tento předpoklad podporují pouze zčásti a naopak přinášejí poznatky, podle nichž naopak systém registrace sexuálních delikventů jejich kontrolu může ztěžovat, například tak, že některé registrované pachatele přiměje k vyvinutí značného úsilí o to, aby se „ztratili z dohledu“, což ovšem znamená i přerušení léčby či resocializačního programu (Chan, Homes, Murray & Treanor, 2010). Zveřejňování informací o registrovaných sexuálních delikventech tak může vést k tomu, že původní záměr – monitorování daného jedince – je narušen. Pachatel, jehož sexuálně delikventní minulost je zveřejněna, často nemůže sehnat zaměstnání a mění své bydliště do míst, kde je pro úřady i komunitu neznámou osobou.

Dopady zavedení registrační povinnosti na systém trestní justice

Z hlediska dopadů na orgány systému trestní justice je zřejmé, že systém registrace a monitoringu sexuálních delikventů je nákladný na zavedení i provoz, a to jak finančně (materiálně), tak pokud jde o zatěžování lidských zdrojů, neboť tento systém přináší pracovníkům institucí, jež jsou do něj zapojeny, řadu nových úkolů (včetně např. ověřování správnosti údajů v registru, komunikace s pachateli, poskytování informací veřejnosti apod.). To platí jak pro modely **proaktivní**, kdy úřady samy rozšiřují informace o registrovaných sexuálních delikventech občanům, tak i pro modely **reaktivní**, kdy tyto informace sdělují pouze stanoveným oprávněným osobám na jejich žádost (Lasher & McGrath, 2012). Ve světle poznat-